

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀՐԱՉՅԱ ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ**

ՄԻՐՈՒ ՄՅԱՆ ԼԻԼԻ ՄԱՅԻՍԻ

**ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՄԻ ՏԻԿՅԱՆԻ ՀՈՒՇԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԼԵԶՈՒՆ**

**ժ. 02. 01 - <<Հայ ոց լ եզոլ>> մասնագիտությունը ամբ
բանասիրական գիտությունը ու ներքին թեկնածուի գիտական
աստիճանի հայցման արտեսնախոսություն**

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ - 2017

Արտեսնախոսությունը թեման հաստատվել է Երևանի պետական
համալսարանում:

Գիտական ղեկավար՝ բանասիրական գիտությունը ու ներքին դոկտոր,
պրոֆեսոր **Լ. Կ. Եզեկյան**

Պաշտոնական
գիտություններ

ընդդիմախոսներ՝

բանասիրական

դոկտոր **Ռ. Մ. Թխմախյան**

բանասիրական գիտություններ
թեկնածու, դոցենտ **Ա. Վ. Գալստյան**

Առաջատար կազմակերպություն՝ Երևանի Վ. Բրյուսովի անվան
պետական լեզվաիսաարակագիտական
համալսարան

Ատենախոսություն անցացնողները կկայանա 2017թ.
փետրվարի 27-ին՝ ժամը 15⁰⁰-ին, ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվան
լեզվի ինստիտուտում գործող ԲՈՅ-ի՝ Լեզվաբանություն 019
մասնագիտական խորհրդի նիստում:

Հասցե՝ Երևան, 0015, Գրիգոր Լուսավորչի 15:

Ատենախոսությունը կարելի է ծանոթանալ ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի
անվան լեզվի ինստիտուտի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2017թ. հունվարի 24-ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար՝

բ. գ. թ., դոցենտ

Ն. Մ. Սիմոնյան

ԱՆԽԱՏԱՆԵԻ ԸՆԴՈՒՄ ԳԵՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Շուրջ երկու տասնամյա հայ ոճագիտության մեջ
քննվել և գնահատվել է Ս. Կապուտիկյանի չափաճոյի
խոսքարվեստը¹, իսկ հուշագրության լեզուն չի ու-
սում մնախրվել: Գրողի գրական ժառանգության բավականին
արժեքավոր մաս կազմող հուշագրական երկերի մասին գրվել

¹ **Ս. Հարությունյան**, Սիլվա Կապուտիկյանի չափաճոյի լեզուն և ոճը, Ե,
1992:

են միայն գրականագիտական ու - սու մնասիրություններ, հրատարակվել բազում հոդվածներ, նշվել գրողի խոսքարվեստին բնորոշ լեզվաճանաչական ինչ-ինչ ընդհանուր հատկանիշներ: Սրանով պայմանավորված՝ ուսումնասիրության նյութ ենք դարձրել Ս. Կապուտիկյանի հուշագրության լեզուն:

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒՅԱՆ ԱՇԱՐԿԱՆ, ՆԱԿԱՏԱԿՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ:

Ուսումնասիրության աշարկան Սիլվա Կապուտիկյանի՝ Սիյուռք կատարած ուղևորությունների հենքի վրա գրված հուշագրություններն են՝ «Քարավանները դեռ քայլում են» (1964)², «Խճանկար հոգու և քարտեզի գույներից» (1976)³, «Գույներ նույն խճանկարից» (1989)⁴, «Հոգու նույն երթուղիներով» (1993) և «Քարավանները հեռանում են» (1999): Հետխորհրդային շրջանում գրված վերջին երկու հուշագրությունները 2002 թ. ամփոփվեցին նաև «Իմ կածանը աշխարհի ճանապարհներին» գրքում⁵:

Աշխատանքի նպատակն է համակարգված ներկայացնել հուշագրության լեզվաճանաչական յուրահատկությունները: Հարցը հնարավորինս համակողմանի ներկայացնելու նպատակով երբեմն նշվել են լեզվական տարբեր միավորների ճանկանորեն ու գեղագիտորեն չպատճառաբանված, անհաշու կիրառությունները:

Ատեսախոսության հիմնական խնդիրներն են՝ քննել բառապաշարի տարբեր շերտերի ճանկան արժեքը, դրանով պայմանավորված՝ գրողի բառը նտրության և բառագործածության վարպետությունը, քերականական իրողությունների լեզվաճանաչական կիրառությունները, գրողի խոսքարվեստի պատկերավորությունն ու արտահայտչականությունը պայմանավորող առավել տարածված միջոցները: Ուսումնասիրության խնդիրների շրջանակների մեջ է մտնում և՛ հեղինակի, և՛ հերոսների խոսքի լեզվաճանաչական յուրահատկությունների բացահայտումը:

Գիտական նորույթը: Առաջին անգամ փորձ է արվել քննել ու և գնահատել Ս. Կապուտիկյանի հուշագրության խոսքարվեստը, բացահայտել ու լեզվական այն իրողությունները, որոնք ամանձնահատուկ նշանակություն ունեն հուշագրության լեզվական արվեստի համապատկերում, պայմանավորում են

² Ս. Կապուտիկյան, Քարավանները դեռ քայլում են, Երկերի ժողովածու, 2 հատորով, հ. 2,

Ե., 1973 (այսու հետև՝ 1):

³ Ս. Կապուտիկյան, Խճանկար հոգու և քարտեզի գույներից, Երկեր, 3 հատորով, հ. 3, Ե.,

1985 (այսու հետև՝ 2):

⁴ Ս. Կապուտիկյան, Գույներ նույն խճանկարից, Ե., 1989 (այսու հետև՝ 4):

⁵ Ս. Կապուտիկյան, Իմ կածանը աշխարհի ճանապարհներին, Ե., 2002 (այսու հետև՝ 3):

բանաստեղծուհու լեզվամտածողության, խոսքի և ոճի ինքնատիպությանը: Կարծում ենք՝ քննվող լեզվաոճական միջոցների շրջանակով և ուսում մնասիրության հիմնական արդյունքով աշխատանքը կարելի է նորության ու ն համարել:

Ուսումնասիրության մեթոդը: Կիրառել ենք նկարագրական և վերլուծական մեթոդը, անհրաժեշտության դեպքում՝ դրանք համարել:

Ուսումնասիրության տեսական և գործնական արժեքը: Աշխատանքը կարող է

հիմք լինել համամասն տեսանկյունով քննելու այլ հեղինակների խոսքարվեստը, նաև լեզվաոճական տարբեր իրողության ունենք: Այն օգտակար կարող է լինել ոճաբանական ուսումնասիրության ունենքի, գործնական պարապմունքների համար, կարող է տրամադրել փաստական հարուստ նյութ:

Ատենախոսության կառուցվածքը և ծավալը:

Ատենախոսությանը բաղկացած է ներածությանից, երեք գլխից, եզրակացությանից և օգտագործված գրական նույն ցանկից: Աշխատանքի ծավալը մեքենագիր 147 էջ է:

Ատենախոսությանը քննարկվել է երևանի պետական համալսարանի հայոց լեզվի ամբիոնում և երաշխավորվել հրատարակչային պաշտպանության: Ատենախոսության հիմնադրույթներն արտացոլված են գիտական ժողովածուներում հրատարակված հոդվածներում:

Ատենախոսության հիմնական բովանդակությանը:

Ներածության մեջ նշվում են Ս. Կապուտիկյանի հուշագրության ունենքի թեմատիկ և լեզվական յուրահատկության ունենքը: Ներկայացվում են այն հեղինակները, որոնք Ս. Կապուտիկյանի որևէ հուշագրության գրականագիտական վերլուծության մեջ գնահատել են նաև լեզուն՝ տալով միայն ընդհանուր բնորոշումներ: Հիմնավորվում են թեմայի ընտրությանը, ուսումնասիրության անհրաժեշտությանը, նպատակն ու խնդիրները:

Առաջին գլուխը վերնագրված է <<Բառապաշար>>: Գրողը ոճական երանգավորում է հաղորդել չեզոք բառաչերտին, հայոց գրական լեզվի հարուստ բառազանծին համարել է ժողովրդախոսակցական, բարբառային, արևմտահայերեն բառեր, օտարաբանության ունենք, հարկ եղած դեպքում կերտել է նոր բառեր:

Համագործածական բառաչերտ Գրողի խոսքարվեստում համագործածական որոշ բառերի արտահայտչականության հիմքում ժողովրդական-փոխաբերական գործածության ունենք է: Այսպիսի կիրառության ունենքը, սակայն, չեն նպաստում բովանդակային-գաղափարական ինչ-ինչ հարցերի լուծմանը: Սրանք պարզապես Կապուտիկյանի լեզվամտածողությանը բնորոշ չեզոք գործածության ունենք են և ասելիքին հաղորդում են ժողովրդական կենդանի խոսքի որոշ երանգներ. <<Կարպիսը վիրավորանքից կարմրեց ու ֆրանսերենով միլավ կարմրեցրեց

արջ - կան>> (4-35), <<Մի ... տղամարդ **տաքացած** խոսում էր>> (2-73) և այլն:

Համագործածական բառերը ոճական-արտահայտչական որոշակի երանգ են ստանում նաև գրողի կողմից բառային այդ միավորներին վերագրված փոխաբերական նոր իմաստների շնորհիվ: Օր.՝ Փարիզում Հայաստանի մասին գաղափար չուներող հայ գերիներից մեկի հետ հանդիպումը պեկոծում է գրողի ներ-աշխարհը, ծնում բանաստեղծություն, որի մասին հեղինակը գրում է. <<Այստեղ բանաստեղծական **բահը** արևերես է հանել ներաշխարհի հայու թյամբ շարափս ված նախանյութը, որպես բնագրական մի պատվաստում՝ սպասվելիք ամեն տեսակ խառնաշփոթության, պարպածության, ուղեմոլ որության դեմ>> (2-127):

Համագործածական բառերի անսովոր գուգորդումներում ընդգծվում են նաև Կապուտիկյան բանաստեղծուհու մտածողության գեղագիտական որակները: Այսպես՝ **ծղոս հարդ, ձյուն** բառերի փոխաբերական իմաստով գործածությունները ներդրում են հանդիպել: Մինչդեռ <<Խճանկար հոգու և քարտեզի գույներից>> հուշագրությունում՝ Շահան Նաթալիի հետ իր հանդիպման նկարագրության հատվածում, այդ բառերը դրսևորում են փոխաբերական իմաստներ, երևան հանում գրողի աշխարհը նկատման ուրույն կողմերը. <<Շուրջը գրքերի կույտեր են, նամակներ, թղթեր, ձեռագրեր՝ անցած-գնացած կանաչ տարիների **ծղոսն** ու **հարդը**... Իսկ ինչե՛ր են մնացել հոգու **ձյունների** տակ...>> (2-277):

Կան նաև համագործածական բառերի այնպիսի գուգորդումներ, որոնք խաթարում են խոսքի գեղագիտական ընկալումն ու զգայական ներգործությունը. <<Ավտոմեքենաների **հոսք** մակաղել էր լայն շի փողոցում>> (4-247), <<... զգացի առաջադիմական <<կեսուր մայրիկի>> **առադի** տեսակը...>> (2-202):

Համագործածական բառերի ոճական արժեքը բացահայտելիս կարևորվում է նաև դրանց քննությունը **հոմանշային** և **հականշային** հարաբերության մեջ (հականիշ բառերին անդրադարձել ենք հակադրությունները քննելիս): Գրողը հոմանիշների (լեզվական և խոսքային) գործածությանն է դիմում որևէ հասկացությունը ընդգծելու, դրանով խոսքն առավել ազդեցիկ ու տպավորիչ դարձնելու, նաև առարկան համակողմանիորեն, բազմաբովանդակ ներկայացնելու նպատակներով: Օր.՝ <<<Ես էլ հայ եմ, Հայաստանից>>, - ասացի: **Չգիտեր, գաղափար չուներ**>> (2-127), <<Քաղաք, որը ... տեսել է **ցուրտ անկրակ** ու **անճրագ** ձմեռ-ներ>> (3-225):

Ժողովրդավտասակցական բառաբերտ Հեղինակի խոսքը հարուստ է ժողովրդական կենդանի խոսքին բնորոշ բառային

միավորների (ժողովրդախոս- սակցական բառերի⁶, անվանական և բայական հարադրու թյունների, կրկնավոր- ների) այնպիսի կիրառություններով, որոնք զուտ անվանողական արժեք ունեն և ոճական տեսակետից այնքան էլ չեն արժևորվում: Դրանք խոսքին սոսկ ժողովրդական երանգ են հաղորդում, շարադրանքը դարձնում պարզ, բնական ու անմիջական. <<... ինքն ու ամուսինն էլ՝ **քեֆֆի** ու գվարճախոս Նշանիկը... >> (4-295), <<... ասես **շուռն-կենդանի** չկա>> (2-115), <<Սակայն ճանապարհին ուղե- կիցներս **մաքները փոխեցին**>> (1-356), <<... նպատակ ունեն պարզելու, թե գրպաններումս և իրերիս մեջ **ռումբ-մումբ** չկա...>> (2-101):

Սակավաթիվ ժողովրդախոսակցական բառեր ոճական որոշակի լիցք են ստա- նում փոխաբերական իմաստներով գործածվելու շնորհիվ. <<... ես էլ կուներեմ իմ լուսանկարը սուրբ Մարկոսի հրապարակում՝ **<<թաթավ աբազ>>** աղավեսինե- րի աղմկոտ ընկերակցությամբ...>> (4-560), <<Օտար բարեկարգ դարոցի **համն առած** ծնողին և իր գավակին այլևս ետ չես բերի ու թոթովել տա հայերենը>> (2-32), <<Սփյուռքի ... **հանով-հոտով** մարդկանցից է Մալյանը>> (2-52):

Ժողովրդախոսակցական որոշ բառեր առավել ապես հասարակաբանություններ են և ընդգծում են գրողի բացասական վերաբերմունքը. <<... ի՞նչ է ասում այս **հաստաբոշ**ը...>> (2-102), <<... նայելով այս **շշկլած** ... դեմքին...>> (2-371):

Ժողովրդախոսակցական բառերից հաճախդեպ են հատկապես - **ակ, -իկ** (**-լիկ**), **-ուկ և** **-(ա)վարի** ածանցներով կազմված թյունները: Դրանք խոսքին տալիս են մտերմիկ երանգ, շերմություն ու զգացմունքայնություն. <<Արդյոք այդպե՞ս են երգել ... այլուր փոխադրված մեր **որբուկները**, թե՞ շատ ավելի **դառնիկ** ու հուս- սահատ>> (2-16), <<Նարդուհին առաջվա **տնավարի** կեցվածքը չուներ>> (1-26):

Կան խոսակցական, նաև ժարգոնային⁷ բառեր, որոնք ոճականորեն պատճառաբանված չեն: Դրանք չունեն ոճական- արտահայտչական դրական երանգավորում, հասարակացնում են խոսքը, այն զրկում գեղարվեստականությունից: Օր.՝ <<... նրանք **<<ինտոլ>>** ընտրել էին դաշնակցականի>> (3-197), <<... **դեմ ա- րին** անգլերեն մի կոչ, թե ստորագրեք>> (2-136): Ժարգոնային որոշ բառերի գործածությունը թերևս ոճականորեն արդարացվում է բացասական հատկանիշ

⁶ Բառերը ժողովրդախոսակցական ենք համարել՝ հիմք ընդունելով **Էդ. Աղայանի** <<Արդի հայերենի բացատրական բառարան>>-ը, Ե., 1976 (այսուհետև՝ ԱՅԲԲ):

⁷ Չուշագրություններում հազվադեպ են ժարգոնային բառերի գործածությունները, եղած- ներն էլ չունեն ոճական էական արժեք, ուստի առանձին ենթազվ խվ չենք ներկայացնում:

ընդգծելու դեպքում: Օր.՝ <<... Անդրանիկ Անդրեասյանի պես **անջատված** ... մի անձնավորություն>> (2-257):

Հուշագրության հերոսները գրողին ծանոթ, հարազատ մարդիկ են, որոնց հեղինակը դիմում է մտերմաբար: Նրանք նույնպես մտերիմի պես են ընդունում Կապուտիկյանին: Սրանով պայմանավորված՝ գրողը թերևս ոչ այնքան խոսքն անհատականացնելու, որքան փոխադարձ մտերմիկ, ջերմ ու բնական փոխհարաբերություններ ընդգծելու նպատակով է երբեմն օգտվում այս բառաչերտից իր՝ իբրև հերոսի, նաև այլ հերոսների, օրինակ, գյուղաբնակ ուսուցչուհի Ալմաստի խոսքը կառուցելիս (եթե նկատի ունենանք բնական լայն վայրը, տիպակա-նացման համար գրողը թերևս հերոսուհու խոսքը ոճավորելու բարբառային բառերով): <<- **Տևա՛ շեններ, հազար տարվազուխ** Բարիզ եկանք, որ դու մա՞ ու-տենք, -բողոքում եմ ես>> (1-15), <<- Տղաներիս **արևով եմ երդվում, ասված էլ իջներ երկնքից**, ես այդպես չեի ուրախանա...>> (2-53):

Հուշագրության լեզվում առօրյա-խոսակցական ոճի հետաքրքիր արտահայտություններից են նաև **դարձվածքները**: Գերակշռում են ժողովրդական դարձվածքները, որոնք խոսքը դարձնում են սեղմ, տպավորիչ: Դրանք հիմնականում տեղին ու դիպուկ գործածություններ են ն՛ ոճական, ն՛ գեղագիտական ամուսնով: Սակայն կան նաև դարձվածքների անհաջող կիրառություններ, որոնք թուլացնում են խոսքի գեղարվեստականությունը, չեն նպաստում ասելիքի պատկերավոր արտահայտմանը: Օր.՝ <<... տեղի թերթերն ու հանդեսները, **բերնի ջրերը գնալով**, տպում էին նրալուսանկարը...>> (1-383-384):

խոսքային համապատասխան իրադրությունում, պայմանավորված նյութով ու նպատակադրումով, դարձվածքները գրողի գրչի տակ կրում են կառուցվածքային որոշակի փոփոխություններ: Օր.՝ օտարության մեջ ապրող հայ ծերուկների՝ մայրենի լեզվի կարոտը շեշտելու նպատակով գրողը **աչքերից կախել** դարձվածքը փոխել է **շուրթերից կախ ընկնել**-ու. <<... շնչահատպես է **կախընկած մնան** թոռնիկների **շուրթերից**՝ հայերեն մի բառ լսելու համար>> (2-27):

Բարբառային բառաչերտ Հուշագրություններում կան հերոսներ, որոնք գյուղական աշխարհի երբեմնի բնակիչներ են: Նրանց խոսքը գրողը երբեմն ոճավորում է բարբառային բառերով: Այսպես՝ վանեցի խոսրով թյուրթյուրնճյանի՝ գրողի ոչ հեռավոր հարազատների անցյալի կենսակերպը ներկայացնող վերհուշում բարբառային բառն ընդգծում է նաև հերոսի՝ հայրենի եզերքի հանդեպ անսահման կարոտը. <<- Պապ **սուկար** էր, շատ չարքաշ կարոտիս>> (1-308):

Հեղինակի խոսքում գործածված բարբառային որոշ բառեր ստեղծում են գյուղական միջավայրի բներանգ, երբ գրողը նկարագրում է, օրինակ, այդ միջավայրում հայտնված

հերոսների հոգեվիճակը. <<Իսկ մենք ... գիշերը քուրդ գյուղահայերի տանը, քնապարկի մեջ, **բեզարած**, լուռ-**թախաբիթիների** հետ անօգուտ պայքարելով, լուռ սացնում>> (3-70):

Գրական միաբան համարժեքը չունեցող բարբառային որոշ բառերի գործածում - թյան ոճական նպատակը խոսքի սեղմուղյան ապահովումն է, միաժամանակ նաև ոճական այլ խնդիրների լուծումը: Այսպես՝ հատկապես Վանի բարբառին բնորոշ **տանտուն** (բակում մի առանձին տեղ, որտեղ գտնվում է թոնիրը, հաց են թխում, լվացք անում, կերակուր եփում⁸) բառը՝ բարբառային **չալ կջի** (նվագող) բառի հետ օտար շրջապատում ստեղծում է նաև հարազատ միջավայրի բնե-րանգ ու զգացողություն. <<... Նյու-Ջորսիի մի անկյունում ընկած ամերիկացի տունը դարձել է **տանտուն**՝ լցված <<**չալ կջիների**>> թաղեթաղ հասող երգ ու նվագով>> (2-202):

Բարբառային որոշ բառեր բնորոշվում են հուզարտահայտչական բովանդակությամբ՝ դրսևորելով գրողի վերաբերմունքը հերոսների նկատմամբ: Օր.՝ **սաղ-րիկ** բառն արտահայտում է գրողի սիրալիրությունն ու շավեն Սյուրմելյանի հանդեպ տածած շերմ զգացողությունը, իսկ **քուլ եցի** (սարեցի) բառն ընդգծում է իջե-վանցի Դավթյանի նկատմամբ ոչ դրական վերաբերմունքը. <<Նստած է՝ մեծ մասամբ լուռ, ինքն իր մեջ սուզված և շրջակա եռուզեռին... մասնակցում է միայն **սաղրիկ** մի ժպիտով>> (2-246), <<... դեմս կանգնած էր ասես հջևանի շամբ ու անտառներից նոր դուրս եկած **քուլ եցին**, անմշակ տեսք ու պահվածքով>> (3-22):

Վան բարբառային բառերի անհարկի գործածություններ, որոնք համապատասխան խոսքաշարերում չեն նպաստում ոճական որոշակի խնդիրների լուծմանը: Օր.՝ <<Արայիկը ... **խոմոս** վրաս>> (3-178), <<Հա՛մախորդներն էլ **բեզարած**, բանվորական արտահագուստով արաբներ>> (3-316):

Արևմտահայ երեն բառաշար Գրողի խոսքարվեստում բառապաշարի այս շերտը ոճական տարբեր գործառույթներ կատարելու առումով այնքան էլ չի արժե-վորվում: Հուշագրության նյութով պայմանավորված՝ գրողն այս բառաշարից օգտվում է թերևս օտար միջավայրում ներկայացվող արևմտահայ իրականու-թյան պատկեր ստեղծելու, այդ իրականության զգացողությունը պահպանելու ու փոխանցելու, խոսքն ավելի կենդանի, բնական դարձնելու նպատակով. <<Ծո-վափնյա **լայ նշի** մայրուղին լցված է եռուզեռով>> (1-54), <<... դուրս եմ գալիս <<Կապիտոլից>>՝ օղակայան տանող **ինքնաշարժ** նստելու համար>> (1-281):

Օտարաբանու թյուններ: Հուշագրության ունեցող ներկայացվող

⁸ Բարբառային բառերի բացատրությունները տրվում են ըստ <<Հայ ոց լեզվի բարբառային բառարան>>-ի, Ե., հ. 1-6, 2001-2010:

օտար միջավայրը լայն հնարավորություն է տվել օտար բառերի գործածության համար: Այդ միջավայրի համապատասխան երանգ են ստեղծում մի շարք օտարաբանություններ. «Օրվա **սիկ** ժամն էր...» (4-580), «Որոշված օրը Ալիսն իր ավտոմեքենան կանգնեցրեց «Նյու-Յորք-Յիլթոն»-ի մոտիկ **«սարկիսզում»**...» (2-329):

Տարբեր՝ ամերիկյան, գերմանական, իտալական, եգիպտական միջավայրերի, այդ ժողովուրդների կյանքին, կենցաղին համապատասխան ազգային երանգավորում ստեղծելու նպատակով գրողը դիմում է նաև **փոխառյալ բառերի** գործածությանը: Այդ բառերը \$, էդ. դաթյանն անվանում է **ստրաջխարհիկ բառեր**⁹, էդ. Ադայանը՝ **հասկական փոխառություններ**¹⁰: նշելով, որ «դրանք ցույց են տալիս այս կամ այն երկրին հատուկ երևույթներ, այս կամ այն ժողովրդին հատուկ սովորույթներ, կենցաղային սովորույթներ, իրեր, արտադրանքներ»¹⁰: Դրանք ունեն գուտանվանողական արժեք. **կոկտեյլ-փարթի** (1-310), **կանցլեր** (3-39), **գոնդոլ**, **գեյշա** (4-562), **Ֆելլահ** (1-475):

Հուշագրության բառապաշարում առավել շատ են **ռուսերեն** կամ **ռուսերենի միջնորդությամբ** հայերենին անցած բառերը: Դրանք ընդգծում են հեղինակի՝ խոսքին անմիջական, ժողովրդական երանգ հաղորդելու ձգտումը, որը բխում է հուշագրությունների նյութից և հեղինակային նպատակադրումից: Կապուտիկյանի հուշագրության թեման օտարության գիրկն ընկած հայ ժողովուրդին է, որի լեզվամտածողությունը ինչ-ինչ չափով փոխվել է օտար լեզվի ազդեցությամբ, ուստի գործածում է այնպիսի բառեր, ինչպիսիք են՝ **ակցեսա** (1-27), **կոնկուրս** (2-71), **կազինո** (4-51), **սուվենիր** (3-285), **միկրոֆոն** (1-225), **սեզոն** (4-78) և այլն:

Այդ բառերով գրողը ոճավորում է նաև հերոսների խոսքը, այն դարձնում առավել բնական ու անմիջական: Օր.՝ «Հոգու նույն երթուղիներով» հուշագրության հերոսի՝ իջևանցի Դավթյանի խոսքը. «- Էս **րեմենը** կապել այտոք, էստեղ շատ խիստ ա, եթե չկապենք, 40 մարկ **շտրաֆ** պիտի տանք» (3-23):

Հեղինակի խոսքում եվրոպական լեզուներից **ռուսերենի** միջնորդությամբ հայերենին անցած որոշ բառեր գիտական ոճի արտահայտություններ են: Հուշագրության որոշ հատվածներ հրապարակախոսական ոճի դրսևորումներ են. հիշյալ բառաշարի գործածությունը վերաբարձությունն է հաղորդում խոսքին, ուժեղացնում խոսքի ներգործությունը: Օր.՝ «... մենք ունենք թուրքիայի և Ադրբեյջանի պես հարևաններ, ունենք մեր հենց այդ

⁹ **Տ. էդ. դաթյան**, Ոճարանական բառարան, Ե., 2000, էջ 159:

¹⁰ **Էդ. Ադայան**, Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն, Ե., 1984, էջ 169: Այս բառերը հայտնի են նաև **էկզոսիզմներ** անվանումով:

գեոսոլ իսիկայ ով պայմանավոր-ված երկարամյա ռուսական արևելում» (3-64):

Այս բառերի ոճական արժեքն ավելի է ընդգծվում, երբ գործածվում են ոչ համապատասխան ոլորտում՝ դրսևորելով գրողի հեգնանքը: Օր.՝ «Մնացած տասնհինգը հայ ընտանիքի հարսներ էին, կանադական ֆրանսուհիներ, որոնք, ամուսիններին ֆրանսերենով լիակատար **կապիտուլյացիայի** ենթարկելուց հետո, ուզում էին կեսուր-կեսարարին էլ հայ երենո՛վ գինաթափանել ...» (2-33):

Հայ կերպարների խոսքում օտարաբանություններն ունեն օտար միջավայրի՝ մայրենի լեզվի վրաթողած ազդեցությունը շեշտելու միտում: Օրինակ՝ Քերովբե Պտուկյանի խոսքում. «-Կուզեք, Էրթանք **օֆիսը**, ձեզի երեք հազարի մոտ հայերու **դոսիե** կրնամ ցուցնել, ամենուն ալ ես Կանադաբերած եմ...» (2-119):

Հերոսի խոսքը ոճավորելով օտար բառերով՝ գրողը երբեմն նկատի է ունենում նրա ծագումը: Այսպես՝ թուրքահայ հերոսի՝ բժիշկ Գասպարյանի խոսքում համապատասխան լեզվից ընտրված բառերի գործածության ոճական նպատակը կերպարի հավաստիությունը հիմնավորելն ու նրա ազգային ակունքն ընդգծելն է. «- Ատիկա **մուշտերիներուն և յափալ ամիշ** ընելու համար է... **օրթալ ըղը** հիվանդն է, որ զիյան կընե» (1-68) և «- Գլուխնիդ **սարսըմիշ** կըլլա՞մ ...» (1-67):

Նորակամություններ: Հիմք ընդունելով բառարաններում գտնված բառամթերքը՝ կապուտիկյանական նորակամություններ ենք համարել բոլոր այն բառերը, որոնք չկան՝ ա) Ստ. Մալխասյանցի «Հայ երէն բացարական բառարան»-ում (այսուհետև՝ ՀԲԲ, բ) Էդ. Աղայանի ԱՀԲԲ-ում, գ) Գիտությունների ազգային ակադեմիայի հրատարակած ԺՀԼԲԲ-ում, դ) Ս. Էլոյանի «Արդի հայ երենի նորաբանությունների բառարան»-ում (այսուհետև՝ ԱՀԼԲ), ե) ՀԲԲ-ում և ԱՀԼԲ-ում, իսկ ԱՀԲԲ-ում կամ ԺՀԼԲԲ-ում տրված են միայն Ս. Կապուտիկյանի ստեղծագործություններից քաղված օրինակներով:

Հեղինակային նոր բառերը կազմվել են ոճական տարբեր նպատակներով: Դր-

րանց գերակշիռ մասը իրավիճակները, առարկաներն ու երևույթները բնորոշում է հակիրճ և հիմնականում դիպածային բնույթ ունի: Գրողի նպատակը խոսքի սեղմության ապահովումն է՝ հանափ միտյունով ոճական հավելյալ խնդիրներով լուծմամբ: Այսպես՝ խոսքի հակիրճությանը նպաստող որոշ նորաբառեր կազմվել են նաև տեղի, ժամանակի իմաստն ընդգծելու՝ **անդուկնդեզրյա** ոլորան (2-337), **լողախային** կառույց (2-305), **ամենապահյա** հոլովում (4-359), **այ դորյա** տնօրեն (3-246), եզակի առարկան դիպուկ անվանելու՝ **մափսագրիչ** (3-100), ընդհանրական-հավաքական գաղափարը կարևորելու՝ **երկրագունդի** (2-412) ուճական նպատակներով: Դրանց մեծ մասը անբարեհունչ, գեղագիտական

առու - մով անհաջող կազմություներ են, թուլացնում են խոսքի արտահայտչականու - թյունն ու հուզական ներգործությունը. **չարչարւքալարի** (3-291), **գայլահամ-բալ** (2-407), **խոժոռահամբալ** (2-190), **ալկոհոլաբույր** (2-330), **ակմբարեղ** (2-422), **աթոռաքար** (2-75), **սնազգեստ** (2-372), **տաղաչալի** (1-158) և այլն:

Ասելիքի տրամաբանական կապը պահպանելու նպատակով Կապուտիկյանը նոր բառեր է կերտել համագործակցական բառերի նմանողությամբ: Օր.՝ **կովա-խնձոր**, **կովածաղիկ** բառերի համաբանությամբ գրողը կազմել է **կովածամոն** նոր բառը, որի ստեղծման հիմքում երկու քույրերի կովի պատճառ դարձած ծամոնն էր. <<Երկու քույրերի միջև ծամոնը դարձել էր **կովածամոն**>> (4-293):

Նոր բառերի ստեղծման ոճական շարժառիթը հաճախ որոշակի վերաբեր-մունք, տվյալ դեպքում՝ հեգնանք արտահայտելն է: Օր.՝ <<Սեմի մեջ հանկարծ ցայտքեր է տալիս խորքերում ծվարած **<<բիրդանաղայ ու թյունը>>**>> (3-290):

Կապուտիկյանական որոշ նորակազմություններ ստեղծվել են աչխարին ու երեւ-վույթները բանաստեղծական մտածողությամբ արտահայտելու, ձևավորված հույ-զը, զգացմունքը, ապրումը անհրաժեշտ նրբերանգով դրսևորելու նպատակով: Օր.՝ <<Անձրևոտ օր էր, գերեզմաններիս այցելության գնալու սգավոր ու **արցունքակաթ** օր>> (3-292), <<Յեռավոր երկրի **հեռաբույր** մի աշուն էր...>> (2-429):

Երկրորդ գլուխը վերնագրված է **<<Քերականական իրողություններ>>**: Այն բաղկացած է երկու ենթագլխից՝

Նախառություն կառուցվածքային տիպեր: Գրողի խոսքարվեստում տարածված **անվանական անդեմ նախառությունները** խոսքի բանաստեղծականու - թյունը պայմանավորող շարահյուսական միջոցներից են: Կապուտիկյանը այցե-լած տարբեր վայրերի տեսողական պատրանքը ստեղծում է այնպիսի միանդամ անդեմ նախառություններով, որոնց գլխավոր անդամները տեղանուններ են. <<**Փարիզ**>> (1-503), <<**Նիագարա**>> (2-23), <<**Բեյրուտ**>> (1-501) և այլն:

Բազմանդամ կառույցները սեղմ ու հակիրճ են արտահայտում գրողի հոգեկան ապրումները, խոհերն ու մտորումները, որոնք առնչվում են ոչ ինքնակամ օտա-րություն մեջ ապրող սփյուռքահայերին: Օր.՝ ալեկոծվում է գրողի ներաչխարը, երբ կարդում է Մելքոնյան կրթական հաստատությունում երբևէ հանդիպած Մե-լիսե Պապովյանի նամակը. <<**Նորից մի նամակ, Սփյուռքի տվյալ, փո-թորկվող, խռովված հոգիների հառու մները խառնող մի ուրիշ վավերա-թուղթ**>> (4-630):

Խոսքի արտահայտչականությունը պայմանավորված է նաև **թերի՝ դիմավոր բայի լրիվ կամ մասնակի գեղջում ու նեցող** կառույցներով. <<**Այնուհետև՝ նո-րից լուռ թյունն՝ այս անգամ արդեն զարմանալի**>> (2-46), <<Նրան նայելիս ... քո

տրամադրու թյունն էլ է բացվում, **ամսերի խառնությունը՝
Նոսրանում**>> (3-96):

Հայրենասիրական խոհերում բանաստեղծական խոսքի արժեք
ունեն հանգույ -

ցի, ստորոգյալի գեղջմամբ ձևավորված բազմաբաղադրիչ
կառույցները, որոնք

բանաստեղծ Կասյուտիկյանի լեզվամտածողության ուրույն
դրսևորումներից են: Արձակ տողերի ներքին հանգավորումը
խոսքը դարձնում է ռիթմիկ, բարեհունչ: Օր.՝ <<**Մի տեղ՝
թանկագին մարդիկ, մի այլ տեղ՝ թանկագին շիրիմներ, մի ուրիշ
տեղ՝ թանկագին հիշատակներ, - ու բոլորն էլ ցրված, ցվրված,
բոլորն էլ՝ սրտի կարոտ սրտից մառ ու մասնիկ վերցնող...**>> (2-
277-278):

Հուշագրության լեզվում **գեղջված ենթակայով**
նախադասությունների բազմաթիվ դրսևորումներն առավել
բնորոշ են ժողովրդական խոսքին: Դրանք սեղմ խոսքի
ինքնատիպ արտահայտություններ են. <<**Նստում եմ**>> (1-170),
<<**Ջրկա խառնվում ենք**>> (2-276), <<**Ժպտացի. մերոնցից են...**>> (1-
10):

խոսքին մտերմիկ երանգ են հաղորդում **Էական բայով**
արտահայտված ստորոգյալ ու նեցող կառույցները: Դրանք, ըստ
Ռ. Իշխանյանի, երկկազմ նախադասություններ են՝ ձևավորված
ենթակա և Էական բայով արտահայտված ստորոգյալ
հարաբերության 11. <<**Մերոնք են**>> (4-197), <<**Բեաթրիսն է...**>> (1-
59):

**Բարբառային և արևմտահայերեն քերականական
իրողություններ:** Հերոսներին խոսքում բարբառային
քերականական իրողությունները նպաստում են նրանց խոսքի
անհատականացմանը: Հեղինակի խոսքում գործածված
բարբառային և արևմտահայերեն տարրերը ներդաշնակում են
վանեցիների լեզվամտածողությանը, հուշագրության
թեմային, խոսքը դարձնում են առավել կենդանի. <<... վանեցի
մայրիկս իր ծննդյան օրը համատեղել է կանանց միջագային
տո- նին, երևի մտածելով, որ այդպես <<**համ էժան ի, համ
սպառվալոր ի**>>... >> (2-17), <<Առաջին մոտեցողը ... պետք է տար
<<**կոկիկ գումար մը**>>...>> (2-214):

Հերոսներին տիպականացնելու նպատակով գրողը երբեմն
գործածում է նրանց ուղղակի խոսքից վերցված բարբառային,
արևմտահայերեն տարրեր. <<... օ-րիորդ Նինան, գործի դնելով
պարսկահայի իր ողջ քնքշախոսությունը, <<**ղուր- բանդ
էլ նեմերն**>> և <<**չան ու շիգարները**>>, հաջողեցրեց, որպեսզի
... Նո-րայրը իր ավտոմեքենայով կանգնի մեր դռանը...>> (3-10),
<<խորենիկն էր, նա, որ <<**առավոտկերթար, իրիկուն կուգար**>>>>
(3-37): Երբեմն դրանք գործածված են հերոսի մտքի տարրը

11 Տե՛ս Ռ. Իշխանյան, Արդի հայերենի շարահյուսություն, Պարզ
նախադասություն, Ե., 1986, էջ 304:

ծխտելու նպատակով. <<Որպեսզի ցույց տամ, որ ես <<**Փարիզ քանի մը օրով եկող չտես**>> չեմ ... անտարբեր մի հայացք եմ նետում թատրոնի մուտքին փակցրած կիսամերկ ֆոտոպարու հիներին>> (1-16):

Երրորդ գլուխը վերնագրված է <<**Պարկերալորման և արտահայտչական համակարգ**>>: Այն կազմված է երկու ենթազվից՝ <<**Պարկերալորման միջոցներ**>> և <<**Արտահայտչական միջոցներ**>>:

<<Պարկերալորման միջոցներ>>: Փոխաբերություն: Ս. Կապուտիկյանի գեղարվեստական ինքնատիպ մտածելակերպն իր լեզվական յուրօրինակ արտահայտությունն է գտել հուշապատումների էջերում սփռված բազմաբնույթ փոխաբերություններում: Դրանք խոսքին հաղորդում են հուզական-զգայական լիցք: Օր.՝ <<Նեղոսով **հոսում է** մուգ, թանձր մի տիրություն, և շրջակա բազմաարկ լույսերը **խեղդվել-օրորվում են** այդ թանձրության մեջ: Գետափնյա սալ ահատա-կին **կաթկթում են** երեք գույգ տարտամ ոտնածայներ>> (1-449):

Փոխաբերությունների գանազան դրսևորումներ ասելիքը ոչ այնքան պատկերավոր, որքան այլաբանորեն ներկայացնող ինքնատիպ միջոցներ են. <<... մեր սքանչելի արևմտահայերենը՝ գոնե Արևմտյան Սփյուռքում, **դառնում է ցաւ հանջ մի նամակ, որը արհամարհանք չունենալով, մտում է փոստառան դարակներում...**>> (4-9), <<Վլադիմիր Կրիկունովը ... **երկար չմնաց իր կեղևի մեջ՝ արագ կոտրեց ու դուրս արծալ...**>> (4-588):

ՅԵԳՆԱՆԷ: Գրողի հուշագրական արձակում գերիշխում են հեգնանքի այնպիսի դրսևորումները, որոնք մեղմ են, թույլ, ոչ այնքան բացասական (ծաղրական), առավել հումորային երանգավորում ունեն և մի տեսակ թեթևություն են հաղորդում խոսքին: Օր.՝ գրողը հեգնաբար է գործածում **դուեստ** բառը՝ բնորոշելով պարոն Թաթոսյանի խմբիցը. <<... ննջարանի կիսախավարից բասի և կոնտրալ տոյի ռիթմիկ ներդաշնակությամբ երկծայն մի խմբից է գալիս... Վերջապես պարոն Թաթոսյանը ընդհատում է **դուեստը** և աչքերը բացում>> (2-303):

ԱՆՁՆԱՎՈՐՈՒՄ: Գրողի նախընտրած ոճական հնարներից է: Կապուտիկյանը շունչ ու շարժում է հաղորդում առարկաներին, որի շնորհիվ խոսքը դառնում է առավել ներգործուն ու զգացմունքային. <<... դեպի Ծիծեռնակաբերդ **էին շարժվում** Սումգայի թում գոհվածների խոշորացված սևերիզ դիմանկարները: **Նայում էին** աշխարհին **սխուր, գարմացած, ոչինչ չհասկանալով**>> (3-34):

Անձնավորման միջոցով գրողը ստեղծում է մտերմիկ, հոգեհարազատ միջավայրի կենդանի պատկերներ. <<Եղվարդի իմ սենյակը ինձ **դիմալորեց** գյուղի մարդու պարզաջերմությամբ ... և ամիսներ ի վեր **աչքը փակ** սենյակը միանգամից **զարթնեց, կենդանացավ**, պատերից, անկյուններից

Կարոտով ինձ **ընդ- առաջ ել ան** նկարները, գրապահարանները, վարագույրները...» (2-6):

ՓՈՒԱՆՈՒՄՆԻ ԹՅՈՒՆ: Հուշագրությունում գործածված փոխանունությունների գգալի մասը ամանձնակի տպավորությունն չի գործում, հաճախ մնում է աննկատ և հիմնականում նպաստում է խոսքի սեղմությանը: Սակավաթիվ փոխանունությունների պատկերավորման հիմքում ամարկաների, երևույթների միջև նոր ու անսպասելի հարաբերությունների բացահայտումն է: Օր.՝ <<Դիմացիս **ակնոցը** սկսեց ինչ -որ կիսածայն մրմնջալ >> (1-10):

Մասնագիտական գրականության մեջ փոխանունություն մի տեսակ է ներկայացվում **համընկալ ու մը** կամ **համըմբռնումը**¹², որի լայն դրսևորումներով է բնորոշվում գրողի խոսքարվեստը: Կապուտիկյանի ինքնատիպ լեզվամտածողությունն արտահայտություններ են համըմբռնման այնպիսի դրսևորումները, որոնք խոսքում են օտար վայրերի պատկերները, տալիս են տարբեր ազդերի ներկայացուցիչների հավաքական նկարագիրը. <<Ես նույնպես վայրկենապես անջատվում եմ ... **օթո-րու թերից** ու **դովիլ ներից**, **ռուաններից** ու **սեն-միշել ներից** և նո-րից ու նորից <<հոգուս մեջ ամեն ճեղք լցնում >>, թանձրանում է միայն մի գույն, մի ձայն, մի տաճար՝ իմ ժողովուրդը...» (4-57-58), <<... տարօրինակ էր զանա-զան **ջիմեր** և **սեմերի** մեջ հանդիպել մեր Գրիշային...» (2-263):

ՀԱՄԵՄԱՏՈՒ ԹՅՈՒՆ: Համեմատությունների բազմաթիվ դրսևորումներում գրողի ոճական միտումը թանձրացականացումն է՝ ամալել տեսանելի ու տպավորիչ պատկերների ստեղծումը: Գրողի խոսքարվեստում գերիշխող **եռանդամ համե- մատությունների** ոճական դերը մեծ է հերոսների բնութագրություններում: Կապուտիկյանի ինքնատիպ լեզվամտածողության դրսևորումներ են այն համեմատությունները, որոնց եզրերից մեկում հերոսն է, մյուսում՝ նրա զբաղմունքը խորհրդանշող ամարկան: Օր.՝ <<Հիմա գորգավաճառ է ու ... **գորգի պես վա- փուկ** սիրտ ունի >> (2-25), <<Ինքն էլ **իր նվագի պես լ ուրջ** է...» (4-242):

Գրողը հաճախ է համեմատության եզր ընտրում աստվածաշնչյան բառապաշարից մի արտահայտություն, մի դրվագ, որը թերևս պայմանավորված է Սուրբ գրքին ծանոթ լինելու հանգամանքով: Աստվածաշունչը ամենաշատ ընթերցված գիրքն է, քաջածանոթ է բոլորին: Հետևաբար աստվածաշնչյան իրողությունների հետ համեմատությունները ձևավորում են ամալելի հայտնի պատկերներ, խոսքը դարձնում են ավելի ազդեցիկ ու ներգործուն: Օր.՝ <<... ծերունին մրմնջում է արտասահմանյան

¹² Տե՛ս Գ. **Розенталь**, Практическая стилистика русского языка, М., 1977, էջ 43, **А. Моро- ховский, О. Воробьева, Н. Лихомерст, З. Тимошенко**, Стилистика английского языка, М., 1991, էջ 170, **Լ. Եզեկյան**, Ոճագիտություն, Ե., 2003, էջ 359:

հրաժեշտների ժամանակ <<**Հայր մերի**>> **աֆս կրկնվող** բառերը՝ <<Հայաստանին բարև՝ տարեք>>...>> (2-67):

Գրողի խոսքարվեստում առանձնահատուկ տեղ ունեն այն համեմատությունները, որոնց համեմատության եզրում գյուղական կենցաղի առարկաներ են: Համեմատելի առարկայի այսպիսի ընտրությունը թերևս պատճառաբանված է նրանով, որ գրողը ներկայացնում է գյուղական միջավայր՝ ստեղծելով գյուղաշխարհի իրական պատկեր: Օր.՝ <<Խճանկար հոգուն և քարտեզի գույներին>> գրքի այն հատվածում, որում ներկայացվող միջավայրը Չանգակատունն է. <<Այս թախորդ, այս մայրը՝ գլխաշորը մինչև հիմա էլ բերնին քաշած, **մի բուն խանձած հողի նմանվող** մայրը, այս արևահար, **արքադի աֆս ցամքած ու ոստղոտ** գյուղացիները, - ինչպե՞ս է այս բոլորին ծնվել Պարույր Սևակ...>> (2-401):

Նույնաբնույթ այլ համեմատություններ թեև ստեղծում են տապալորիչ նկարագրություններ, մի պահ նաև գյուղական միջավայրի պատրանք, սակայն անորոշ է մնում հեղինակի ոճական նպատակադրումը: Դրանք թերևս կամ գրողի ժողովրդական լեզվամտածողության, գյուղաշխարհին հարագատմնալու արտահայտություններ են, կամ պարզապես երևույթը դիպուկ ներկայացնելու՝ գրողի կողմից առավել նախընտրելի համեմատական եզրեր: Օր.՝ <<... **սարն ի վեր բարձրացող հին ու միայնակ սայլի աֆս ճռնչալով**, առաջ է գնում արարողությունը>> (3-51):

Երկանդամ համեմատությունների միջոցով գրողը ստեղծում է օտար միջավայր -

րի և հայկական բնաշխարհի գուգադիր պատկերներ: Օր.՝ <<Աջ կողմում ժայռե-դեն լեռներն են, հարևան **նման մեր Գառնու լեռու ձորին**>> (3-354):

ՄԱԿԴԻՐ: Հոնշագրության լեզվում ոճական զգալի արժեք ունեն **ածականական և դերբայական** մակդիրները: Դրանց մի մասը հուզականություն է հաղորդում խոսքին. բանաստեղծուհի Կարոտիկյանն իր ապրած տարաբնույթ զգացմունքների ոլորտն է ներառում նաև ընթերցողին. **տամուկ** թախժություն (2-54), **բարեմույն** դեմք (1-288), **ձյունախփուր** ալիք (4-288), **հողաբույր** հայերեն (3-10), **կաթնաբույր** շունչ (2-359): Անսպասելի ու ինքնատիպ բնորոշումներ են **նկարագրական** մակդիրները՝ **տնաբույս** խանութներ (3-331), **բաբբական** ձյուն (2-145), **մոխրագույն** օր (2-322), **ճերմակ** մռնչյուն (2-30), **հայացրիվ** քամիներ (2-321):

Խոսքային տարբեր միջավայրերում գրողը նույն առարկան բնութագրում է տվյալ իրավիճակներին համար տիպական մակդիրներով, որոնք բնորոշվում են որպես ստեղծագործական

տարբեր ընկալ ու մենքի արդյունքներ¹³: Մինևույն ա-ռարկայի խորիմաստ բնորոշումները դառնում են հերոսների հոգեկան խռով-ների, ապրած օրերի բացահայտիչը. <<... ավագ քոջ գորովով նայում եմ նրա **վշտտ** աչքերի մեջ>> (1-285), <<... **վախորած ու տառապած** աչքերում սպա-սում կա՝ ի՞նչ կախսմեն այս անգամ հայրենիքից>> (1-72), <<Գալիս էին ինչ-որ հեռուներից կիսամերկ, **սոված** աչքերով բազմություներ...>> (1-31) և այլն:

Ուշագրավ է գրողի խոսքարվեստին բնորոշ մեկ այլ երևույթ ևս՝ նույն մակդիրի գործածություները տարբեր գոյականների, հազվադեպ նաև բայերի հետ: Մի տե-սակ <<կայուն>> դարձած նույն մակդիրի տարբեր գույնգործություներն ապահովում են հեղինակի խոսքի բազմերանգություները: Օր.՝ **տաք** արցունք (1-202), **տաք** իրարանցում (3-291), **տաք** ժպիտ, **տաք** ձայն (4-241), **տաք** բառ (3-96), **տաք** շեշտեր (2-11), **տաք** շունչ (2-118), **տաք** բուրբել (3-10): **ՇՐՋԱՍՈՒՅԹ:** Գրողի խոսքարվեստը բնորոշվում է հատկապես **հեղինակային**¹⁴ շրջասույթների գործածությամբ: Կապուտիկյանի ստեղծագործական ինքնատիպ ընկալումը, տարբեր վայրերից ստացած տպավորություներն ու դրանց նկատմամբ վերաբերմունքը զգալի են սովորական դարձած աշխարհագրական անուն-ների նորովի ձևակերպումներում: Դրանք խոսքն օժտում են նաև վերամբարձությամբ: Օր.՝ <<... ինչքան մեծ ու բազմաձև է ինքը՝ Նյու-Յորքը, այդ **<աղապատե Բաբելոնը>**, **քսաներորդ դարի այդ Քեոփսի բուրգը...**>> (2-324):

Որոշ շրջասույթներ գործածված են բառային կրկնություներից խլուսալիել ու նպատակով: Օր.՝ <<... ճոմանտիկ ու փափուկ երևույթ ունի Սան-Ֆրանցիսկոն, կապույտ օվկիանոսի ափին բազմած **ճերմակ այդ գեղեցկուհին**>> (2-351):

<<Արտահայտչական միջոցներ>>: Կրկնություներ:
Արտահայտչական այս միջոց-
ցիլայն գործածությամբ հարուստ են հատկապես <<Քարավանները դեռ քայլում են>>, <<Խճանկար հոգու և քարտեզի գույներից>> գրքերը: Գրողը գործածում է կրկնության տարբեր տեսակներ՝ **հարակրկնություներ, կրկնալերջույթ, օղակ, կցուրդ:** Երբեմն գրողի հորդաբուն ժամտերն ու հույզերն իրենց ներդաշնակ երանգավորումն են ստանում նաև **բազմակրկնությամբ:**

Կրկնություների բազմաբնույթ դրսևորումներով <<բանաստեղծորեն արձակագիր>> Կապուտիկյանն ապահովում է խոսքի քնարականություները, բարեհնչու-թյուները,

¹³ Տե՛ս **Ա. Մարոնյան**, մակդիրը որպես գեղարվեստական խոսքի պատկերավորման մի-ջոց, <<Հայոց լեզուն և գրականություները դարոցում>>, Ե., 1984, № 4, էջ 20:

¹⁴ Հեղինակային ենք համարել այն շրջասույթները, որոնք չկան **Պ. Բեդիրյանի** <<Հայերեն շրջասույթների բառարան>>-ում, Ե., 2006:

երածշ տակ անու թյ ու նը: Բանաստեղծ-հուշագրողի ոճի, նրա խոսքարվեստի ինքնատիպությունը ձևավորող լեզվական կարևոր տարրերից են **արմատի կամ հիմքի** կրկնությունները, որոնք ստեղծում են գեղարվեստական անկրկնելի պատկերներ: Օր.՝ <<**Ձյ ու ներ** են, **ձյ ու նոտ** լեռներ, ներքևում տակետակ վիհեր են բացվում, լեռնանցքերից փչում է **ձյ ու նախառը** քամի...>> (1-355):

Բառային կրկնություններով ձևավորված որոշ խոսքաչափեր, որոնցում վերջին-ներս հանդես են գալիս որպես արծակ խոսքի յուրօրինակ հանգավորման, ռիթմի ստեղծման ոճական հնարներ, նույնիսկ բանաստեղծական խոսքի արժեք ու- նեն: Օր.՝ <<Ո՛չ, դրսում **ամաֆր** են, իրար փարված ու իրար հենված **ամաֆր**, ան- տառների պես ու ալիքների պես **ամաֆր**, մերթ կուտակ-կուտակ ու մերթ նոսրացող **ամաֆր**, և նրանց ճեղքերից՝ **ծովը**, Միջերկրական **ծովը**>> (1-29):

Կրկնությունը երբեմն ոչ այնքան հուզական բովանդակության դրսևորում է, որ- քան արտահայտվող գաղափարի ու ժգնության, իմաստի սաստկացման միջոցն ու գրտահայտիչը: Օր.՝ արտասահմանում հայկական թատրոնի աղքատությունը շեշտելու նպատակով գրողը կրկնում է **չ ու նի** բայը. <<Նյութական միջոցներ **չ ու- նի**, հաստատուն կազմ **չ ու նի**, հանդիսականների մշտադո գուրգուրանք և ուշադրություն **չ ու նի**, և ամենազլ խավորը՝ մշտական շենք **չ ու նի**>> (1-317):

Կրկնության միջոցով գրողը կարևորում է անձի դերը հասարակության մեջ. <<Հարցնողը **Թափն** է, հուսահայության մեջ անուն ունեցող **Թափն**>> (4-240):

ՅԱԿԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ: Կապուտիկյանի նախընտրած ոճական միջոցներից է: Հուշագրության լեզվում առանձանանում են **ու**, **և** շաղկապներով միավորված լեզվական և խոսքային մի խումբ հականիշներ, որոնք ստեղծում են **ոչ անսիթե- զային** կամ **թույլ հակադրություններ**¹⁵: Միևնույն առարկան բնութագրելով ներ- հակկողմերով ու հատկանիշներով՝ տալիս են նախկալի համակողմանի ու ամբողջական պատկերը: Օր.՝ <<... այստեղ էլ նորից հա՛յը, նորից մե՛նք՝ մեր <<ասոնքով ու անոնքով>>, մեր **լ ույ սով** ու **ստվերով**, մեզ **ջլ ամիդող** թաքուն մեր **զո- րու թյ ամբ** և մեզ **ջլ առող ավաերով**...>> (1-471-472):

Ներհակ բառերի կիրառությամբ գրողը ստեղծում է նաև **հակաույթներ**¹⁶: Դը-

¹⁵ Տե՛ս **Ս. Էլոյան**, Ժամանակակից հայերենի բառային ոճաբանություն, Ե., 1989, էջ 170-172, **Ս. Մելքոնյան**, Ակնարկներ հայոց լեզվի ոճաբանության, Ե., 1984, էջ 87-88, **Ռ. Շալունց**, Հականիշ բառերը ժամանակակից հայերենում, Ե., 1979, էջ 61:

¹⁶ Տե՛ս **Ս. Մելքոնյան**, նշվ. աշխ., էջ 87:

րանց ոճական նպատակն է դիպուկ պատկերել անմեկնելի թվացող իրադրու- թյունները, հոգեվիճակների երկվոյնությունը. <<... շուրջս դժժում է ֆրանսերենը, մեղվափեթակի դժժոցի պես **անհականալ ի**, բայց ինչ-որ **հականալ ի**>> (1-9), <<Ահա այս բարդ, և՛ **բացարդել ի**, և՛ ... **անբացարդել ի** գգացումից է...>> (2-61):

Գրողի խոսքարվեստում առանձնահատուկ տեղ ունեն հիմնականում խոսքա-յին հակահիշներով արտահայտված կառույցները: Դրանց ոճական արժեքը մեծ է հատկապես հերոսների նկարագրության ու ներում: Օր.՝ հակադրության միջոցով գրողը բացահայտում է <<ամեն ջրի տակեն ելած>> բժիշկ Յամբարձում Բելեք-յանի բարդ ու հակասական ներաշխարհը, դրսևորում նաև հեգնական վերաբերմունք նրա նկատմամբ. <<... **Չիկագոն և Յանընը, Թեքյանի նրբահյուն սողնու քյուֆուր-քաֆուրը, վիրաբուժությանն ու գոհրապագիսությանը**, - այս բոլոր անհարիր ոսկորները հարայ-հրոցով, **խաթով** թե **գոռով** իրաբերող մեր մի հատիկ դոկտորը>> (2-185):

Յուշագրության լեզուն բնորոշվում է նաև հակադրական կառույցների գործածությամբ: Դրանք մեծացնում են խոսքի ներգործությունը, ստեղծում յուրօրինակ գուգարիք պատկերներ հայ ժողովրդի մասին հեղինակային խոհերում: Դրանցից մեկի հակադրության եզրերում մայր հողին կառչած և աշխարհով մեկ սփռված հայ ժողովուրդն է. <<**Չէ՞ որ դուք միշտ էլ այստեղ եք, մոտիկ. երևա՛նում եք դուք և Արտաշատում, Արաածի վեշերին եր դուք և Դևբեդի ափին: Իսկ նրանք, որ ձեզ նման են այնքան ու ձեր աչքերի՛ց ունեն բոլորն էլ, հեռու են նրանք, Յա եպում են ու Կահիրեում, մայրիների երկրում են ու Սենայի ափին...**>> (1-191):

ԾՐԱՆԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ: Կապուտիկյանի հուշագրական արձակում շրջադասու-թյան լայն դրսևորումները պայմանավորված են նաև բնաստեղծուհու մտածո-դուրսյան յուրահատկությամբ: Գրողի հուզական խոսքը բնորոշվում է հատկապես **բազմակի որոշիչների և հատկացուցիչների** հետադաս գործածությամբ: Օր.՝ <<... ես ուղեղումս կստեղծեմ իմ աշխարհը, **մշուշոտ, ցնորակամ...**>> (2-134), <<Օ՞, այս խեղդող, շնչահեղձ անող հակադրությունները **ճակատագրերի՛, մարդկանց, բնությանն, եղանակի՛** ...>> (1-355):

Բնաստեղծ հուշագրողի լեզվամտածողության յուրահատկության արտահայտու-թյուններ են բազմակի լրացումներին, նաև ենթականերից մեկի նախադաս, մյուսների՝ հետադաս գործածությամբ ձևավորված կառույցները: Դրա շնորհիվ խոսքը դառնում է առավել ճկուն. <<Դոկտորի շուրթերին գարմանալի **քաղցրալուր** էր հնչում պարսկերենը, **հնաբույր ու մի տեսակ նախատեղծ**>> (3-79), <<Մեղեդիից ավելի՛՝ **ճիչ** կա այդ ձայնի մեջ, անհամբեր **կանչ** ու **խռովք**՝ հանդես ու շացող, չեկող, չհայտնվող նավակը...>> (1-404-405):

Բանաստեղծու հուլ է գվվամտածողութայամբ պայմանավորված՝ գրողի խոսքար-վեստի համար բնութագրական է նաև **շարահյուսական կաղապարների հեռագումը**, որը նույնպես յուրահատուկ քնարականություն է հաղորդում խոսքին: Օր.՝ <<Քայլում եմ դանդաղ, մտաշփոթ ու անխոս համենում **այդ**՝ ամեն մեկը մի աշ-

խարհ բացող ու փակող **շիրմաքարերի** առաջ>> (1-338), <<... նորածինը չափա-զանց բուռն է գործի դնում իր լաց-բողոքը **աշխարհի՝** միայն իրեն հայտնի **ան-սարքությունների** դեմ...>> (2-116):

ՏԱՐՏԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԴԱՐՁՈՒՄՆԵՐ: Ոճական այս հնարները հուզական-զգայական մեծ լիցք են հաղորդում խոսքին, ավելի բնական արտահայտում գրողի հոգեկան խռովքները, զգացմունքները, կարոտն ու վերաբերմունքը հեռավոր-ների նկատմամբ: Ուժեղացնելով խոսքի հուզական ազդեցությունը՝ **ճարտասանական հարցերը** ընդգծում են գրողի թեական վերաբերմունքը, դառնում անորոշ իրավիճակների արտահայտման միջոց. <<... մի՞թե այս սրտերի մեջ բոլորովին տուն չունի արդեն մեր <<Անտունին>>...>> (1-159), <<Ավարդ, քարավանները հեռանում են: Ո՞վ է մեղավոր, ժամանակը, հայրենի՞քը, սփյուռ-քը...>> (3-361): **ճարտասանական բացականչություններով** արտահայտվող գրողի զգացմունքները տարանջատ են՝ հիացմունք, ափսոսանք, ցանկություն. <<... **ի՛նչ գարմապի բան է** **բանաստեղծությունը**>> (2-127), <<Ա՛խայդ լեզու չիմանալը...>> (1-344), <<**Հավաքվե՛ր իմ ժողովուրդը հայրենի հողում**...>> (1-508):

Գրողը հաճախ աշխուժացնում է խոսքը **ճարտասանական դիմումների** գործածությամբ. ընդհատում է պատումը և խոսքն ուղղում սիրելի մտերիմներին, գրուցում նրանց հետ, ներում հայցում. <<**Հեռավոր Կորդոբա քաղաքում ապրած ու ծերացած սիրելի, սիրելի Դշխուհի մայրիկ**...>> (4-485), <<**Ներեցեք իմ մատնությունը, այդ օրվա ձեր տկարությունը ինձ վստահ՝ դ տկիներ... Եվ դո՛ւք ինձ ներեցեք, դա՛մակոսյան իմ հյուրընկալներ**>> (1-101):

ԽՈՍՔԻ ԸՆԴՀԱՏՈՒՄ: Իր շարադրանքի ընթացքում գրողը հաճախ կարճ դադար է տալիս, որը առաջ է բերում լարվածություն, մտքերի լարում, ընթերցողին ևս առիթ տալիս խորհելու այդ մասին: Հետո շարունակում է ասելիքը, հետևություններ անում: Օր.՝ <<Եվ... և ուրիշ ոչինչ: Նա՛ ոչ մի ուրիշ հայերեն բառ չգի-տի, ես՝ անգլերեն չգիտեմ>> (1-477):

Հետաքրքրական են նաև ասելիքի միտումնավոր ընդհատումները, երբ գրողը խոսքն անսպասելի կիսատ է թողնում՝ դրանց հետ կապված մանրամասները շրջանցելով ու այդ պահին չկարևորելով. <<Մտածում եմ, որ ... չեմ կարողանա զանազանել ... Բայց ավելի լավ է ձայնը տանք ... Հրանտ Գանգրուկուն>> (1-79):

Եզրակացություններ: Ս. Կապուտիկյանի հուշագրության լեզուն քննելիս մշտապես ուղեկցում էր այն տպավորությունը, որ շատ առումներով գործ ունենք բանաստեղծական արձակի հետ: Հաճախ հանդարտ պատումը փոխակերպվում էր որոշակիորեն հանգավորված արձակ տողերի: Հուշագրական արձակը զգալի չափով նաև ժողովրդական է, կրում է Կապուտիկյանի ազգային լեզվամտածողության ազդեցությունը:

1. Համագործակցական բառերը հեղինակային խոսքում ոճական երանգավորում են ստանում փոխաբերական գործածությունների և հոմանշային շարք կազմելու շնորհիվ: Այդ բառերի ժողովրդական փոխաբերական դրսևորումները խոսքը դարձնում են առավել անմիջական: Իմաստային նոր գույքորումները խոսքին հաղորդում են յուրօրինակ թարմություն, ընդգծում են գրողի բառընտրության և բառագործածության հմտությունն ու գեղագիտական ուրույն ընկալումը: Լեզվական և խոսքային հոմանիշները ուժեղացնում են խոսքի ներգործությունը:

2. Ժողովրդախոսակցական բառերի շնորհիվ հուշագրության լեզուն դարձել է անմիջական, բնական: Ժարգոնային, խոսակցական որոշ բառեր խոսքաշարը դարձնում են փոքր-ինչ պարզունակ, սակայն չեն սովորում գրողի լեզվական հարուստ մշակույթը: Գրողի խոսքարվեստում գերիշխող ժողովրդական դարձ-վածքները ոչ միայն դիպուկ, պատկերավոր ու տպավորիչ են դարձնում ասելիքը, այլև նպաստում են խոսքի հակիրճությանը: Դարձվածքների հեղինակային փոփոխությունները հիմնականում տեղին ու դիպուկ գործածություններ են:

3. Բարբառային բառաշերտի գործածությամբ գրողը ստեղծում է գյուղական միջավայրի բներանգ: Գրական միաբառ համարժեքը չուներող բարբառային որոշ բառեր ապահովում են խոսքի սեղմությունը, լուծում ոճական այլ խնդիրներ: Երբեմնի գյուղաբնակ հերոսների խոսքում բարբառային բառերը նպաստում են նրանց խոսքի անհատականացմանը: Կան նաև բարբառային բառերի անհարկի կիրառություններ, որոնք, սակայն, ինչ-որ առումով թելադրված են հուշագրության պատումով:

4. Արևմտահայերեն բառաշերտը ներդաշնակում է հուշագրական երկերի բովանդակությանը, նյութին, նաև հերոսների խոսքին ու լեզվամտածողությանը: Ըստ էության, արևմտահայերեն տարրերը Սփյուռքի, սփյուռքահայի նկարագիրը, միջավայրը գեղարվեստորեն արտացոլելու անփոխարինելի միջոցներ են:

5. Գրողի խոսքարվեստում ոճական զգալի լիցք ունեն օտարաբանությունները: Դրանք ներդաշնակում են հուշագրության մեջ ներկայացվող օտար միջավայրին,

այդ միջավայրի ազդեցությանը որոշ չափով ենթարկված հերոսների լեզվամտա- ծողությանը, ստեղծում են այլ ժողովուրդների կենցաղի, սովորույթների հավասարակարգությանը ունեն: Հերոսների խոսքում գործածված օտարաբանությունները- րի միջոցով Կապուտիկյանն առանց մեղադրանքի, սակայն որոշակի ծանրաբանական ակնարկում են ևս: Սփյուռքում հայ լեզվի, հայ մտքի նահանջը:

6. Հեղինակային նորակազմությանը ունենքի մեծ մասը կազմվել է խոսքի սեղմու- թյունն ապահովելու ոճական նպատակով: Երբեմն դրանք թուլացնում են խոսքի գեղագիտական ընկալումը: Որոշ նորակազմաբաներ իրականության բանաստեղծական ընկալման արտահայտություններ են, դրսևորում են Կապուտիկյան բանաստեղծուհու կամային վերաբերմունքը, ընդգծում որոշակի տրամադրություն, ստեղծում գեղարվեստական ինքնատիպ պատկերներ:

7. Քերականական իրողությանը ոճական-արտահայտչական ընդգծված արժեք ունեն շարահյուսական միավորները՝ նախադասության կառուցվածքային տիպերը: Գործածվում են այնպիսի կառույցներ, որոնք առավել բնորոշ են չափածոյին: Դրանց շնորհիվ արձակի մեջ նկատվում են ռիթմ ու քնարականություն: Հուշագրության լեզվում գերակայող այլ կառույցներ (գեղջված ենթակայով, էական բայով արտահայտված ստորոգյալ ունեցող նախադասություններ) գրողի

ժողովրդական լեզվամտածողության արտահայտություններ են, խոսքը դարձնում են բնական ու անմիջական:

8. Հեղինակային պատումում հերոսների խոսքից վերցված բարբառային և արևմտահայերեն քերականական տարրերը նպաստում են նրանց խոսքի անհատականացմանը. գրողը յուրօրինակ եղանակով բացահայտում է հերոսների բնավորության ու հոգեբանության որոշ կողմեր, դրսևորում է նրանց նկատմամբ որոշակի վերաբերմունք:

9. Հուշագրության լեզուն հարուստ է պատկերավորման միջոցներով: Դրանց կիրառությամբ գրողը ստեղծում է գեղարվեստական և առավել տեսանելի պատկերներ, տպավորիչ են ներկայացնում երևույթները: Բանաստեղծուհու գրչի տակ նույնիսկ առօրյա իրերն ու շարժերն են վերածվում գեղագիտական պատկերի, և այլաբերական հնարանքների գիրկը նդխառն գործածությունները փոխնիփոխ լրացնում ու է՛լ ավելի հասունացնում պատումի գեղարվեստականությունը:

10. Հուշագրության լեզվում գերակայող արտահայտչական միջոցներն ընդգծում են հույզը, ապրումը, գաղափարը, տարբեր իրավիճակներն ու հոգեվիճակները: Գրողը ոճական այս հնարանքների գործածությանն է դիմել խոսքին հուզական ու զգայական մեծ լիցք հաղորդելու, դրանով ասելիքի ներգործության ուժը մեծացնելու և ընթերցողի

նուշադրութեանը առանցքային այս կամ այն գաղափարի նսնեռելու նպատակով: Դրանք նաև բանաստեղծուհի Կապուտիկյանի ինքնատիպ և եզրված տաճողութեան արտահայտութեան ներքին, ստեղծում են ռիթմ ու երաժշտականութեան, նպաստում արձակ խոսքի յուրօրինակ բանաստեղծակա-նացմանը:

Ատենախոսութեան թեմայով հրատարակվել են՝

1. Ժողովրդախոսակցական բառաչերտը Ս. Կապուտիկյանի հուշագրութեան ներքին, <<Լրաբեր հասարակական գիտութեան ներքին>>, № 1 (640), Եր., 2014, էջ 241-248:

2. Դարձվածքների ոճական կիրառութեան ներքին Ս. Կապուտիկյանի հուշագրութեան ներքին, <<Պատմաբանասիրական հանդես>>, № 2 (196), Եր., 2014, էջ 92-97:

3. Կրկնութեանը Ս. Կապուտիկյանի <<Զարավանները դեռ քայլում են>> հուշագրութեան ներքին, <<Բանբեր>>, Կ. Բրյուսովի անվան պետական և եզրված արտակարգ կազմակերպության, № 1 (30), Եր., 2014, էջ 187-201:

4. Օտարաբանութեան ներքին Սիլվա Կապուտիկյանի հուշագրութեան ներքին, <<Կանթեղ>> գիտական հոդվածների ժողովածու, № 2 (67), Եր., 2016, էջ 57-66:

5. Նորաբանութեան ներքին Սիլվա Կապուտիկյանի հուշագրութեան ներքին, <<Յա-յ կազմակերպության հանդես>>, № 2 (32), Եր., 2016, էջ 66-74:

6. Շարահյուսական միավորների ոճական արժեքը Սիլվա Կապուտիկյանի հուշագրութեան ներքին, <<Էջմիածին>>, մարտ, ԶԳ տարի, Ս. Էջմիածին, 2016, էջ 152-159:

Мирумян Лили Маисовна

Язык мемуаров Сильвы Капутикян

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10. 02. 01 - “Армянский язык”

Защита состоится 27-ого февраля 2017 г. в 15:00, на заседании специализированного совета ВАК 019 по лингвистике при Институте языка им. Гр. Ачаряна НАН РА (адрес: 0015, Ереван, ул. Григора Лусаворича 15)

РЕЗЮМЕ

В течение нескольких десятилетий было написано множество статей и опубликовано немало исследований о творчестве Сильвы Капутикян. В армянской стилистике также проводился анализ языка ее поэзии, однако с лингвистической точки зрения мемуары поэта не изучались. В их научно-литературном анализе ученые только частично затрагивали язык мемуаров и указывали на некоторые общие характеристики. Этим и обусловлен выбор нашей темы: материалом для исследований стали мемуары писателя, которые составляют значительную часть ее творческого наследия.

Определяя стилистическую ценность некоторых языковых реалий, мы попытались выявить существенные лингвистические особенности мемуаров и показать своеобразие стиля автора. Анализ языка проводился на основе единства формы и содержания. Нами были использованы

описательный и аналитические методы, которые в случае необходимости синтезировались.

Во введении указаны некоторые тематические и языковые особенности мемуаров Сильвы Капутикян. Обоснован выбор темы, необходимость проведения исследования, цели и задачи работы.

Первая глава названа **“Лексика”**. В ней обстоятельно проведен анализ стилистической значимости общеупотребительных, просторечных, западно-армянских слов, варваризмов и неологизмов.

Вторая глава “Грамматические реалии” состоит из двух подглав: **“Структурные типы предложения»** и **“Диалектные и западно-армянские грамматические реалии”**. В главе проведен анализ номинативных безличных и неполных предложений, конструкций со сказуемым, выраженным вспомогательным глаголом “э”, другие диалектные и западно-армянские грамматические реалии.

Третья глава “Система изобразительности и выразительности” состоит из двух подглав: **“Средства изобразительности”** и **“Средства выразительности”**. В главе изучаются наиболее употребительные средства визуализации и выразительности.

В результате исследования языка мемуаров Сильвы Капутикян мы пришли к следующим выводам:

1. Общеупотребительные слова в авторской речи получают стилистическую окраску благодаря их образному использованию (народному или авторскому), а

также способности создавать синонимичные или антонимичные пары.

2. Просторечно-народные элементы (слова, фразеологизмы) способствуют формированию простого и непосредственного стиля автора, стилизации речи героев. Употребление жаргонных и ряда разговорных слов, которые широко используются в разговорной речи, неуместно.

3. При помощи использования диалектной лексики автор создает атмосферу деревенского колорита, обеспечивает компактность речи, персонифицирует речь героев. Встречается также неуместное употребление диалектных слов и фраз, не решающих каких-либо стилистических задач.

4. Западно-армянская лексика гармонируется с тематикой мемуаров, речью героев и их языковым мышлением. С точки зрения выполнения определенных стилистических функций западно-армянская лексика не имеет особого значения, является незаменимым средством художественного отражения атмосферы Диаспоры, создания образа армянина - ее представителя.

5. Варваризмы используются с целью воссоздания атмосферы чужой среды. Заимствованные слова способствуют достоверному описанию быта и привычек других народов. Использование в речи героев варваризмов подчеркивает происхождение героя и влияние иностранного языка на его родной язык.

6. Употребление большей части авторских окказионализмов носит случайный характер. Некоторые неологизмы являются выражениями поэтического восприятия действительности. Также встречаются неудачные окказионализмы, ослабляющие эстетическое восприятие речи автора.

7. Из рассмотренных нами грамматических реалий особой стилистической ценностью обладают синтаксические единицы. Нами было замечено, что автор часто использует конструктивные типы предложений, наиболее характерные для поэзии. Благодаря использованию подобных конструкций прозаический текст приобретает ритм и лиризм, становится заметным поэтическое мышление автора мемуаров. Другие конструкции, преобладающие в языке мемуаров, характерные для разговорной речи, делают повествование непосредственным.

8. Язык мемуаров богат изобразительными средствами (метафора, ирония, метонимия, олицетворение, сравнение, эпитет, перифраз), при помощи которых автор создает яркие художественные образы, делает описание действительности более эмоциональным и впечатляющим. В плане создания образа эти средства часто бывают нелепыми, а в плане содержания – многослойными и не поддающимися систематизации.

9. Употребляемые автором средств выразительности (повторение, контраст, перифраз, риторические тропы и фигуры, прерывание речи) увеличивают силу воздействия сказанного автором, придают речи ритм, способствуют своеобразной поэтизации прозы. Эти средства также являются оригинальным выражением языкового мышления поэта Капутикян.

Lili Mais Mirumyan

The Language of Sylva Kaputikian's Memoirs

Dissertation for a Candidate's Degree of Philological Sciences,

Speciality 10. 02. 01 – The Armenian Language

The defence of the dissertation will be held on 27 February, 2016, at 15:00, at the session of the Specialized Council on Linguistics 019 HAC (Higher Attestation Commission) in the Institute of Language after H. Acharyan of National Academy of Sciences, RA (address: 0015, st. G. Lusavorich, 15)

Summary

Throughout decades many articles, publications, researches have been dedicated to Sylva Kaputikian's works. In the Armenian stylistics has been studied also the writer's verbal art of prose. Contrary to this, the writer's memoirs language has been overlooked. Some authors in the analysis of literary studies have partly referred to the language, introducing only some general definitions. Conditioned by the given factor the topic under study is the writer's memoirs, which constitute a considerably valuable part of her works.

With the help of stylistic evaluation of different linguistic phenomena, we have tried reveal the essential linguo-stylistic characteristics of S. Kaputikian's works and her unique style. The conducted analyses are consistent with the unity of content and form. In current research have been used the analytic and descriptive methods, in some cases the combination of both has been implemented.

In the **Introduction** are highlighted some linguistic and thematic features of S. Kaputikian's memoirs. The choice of the topic, its objectives and goals, its topicality are grounded.

Chapter One is entitled "**Vocabulary**". Within the scope of **Chapter One** thoroughly studied the stylistic value of words of common usage, words of informal speech, borrowings, neologisms, dialectal words and Western Armenian words.

Chapter Two is entitled “**Grammatical Phenomena**”. It consists of two subchapters: “**The Structural Types of the Sentence**” and “**Dialectal and Western Armenian Grammatical Phenomena**”. Here we touch upon the characteristics of nominal impersonal and incomplete sentences, structures which are expressed with the help of notional verb “to be” and other dialectal and Western Armenian grammatical phenomena.

Chapter Three is entitled “**The System of Portrayal and Expressiveness**” and consists of two subchapters: “**Means of Portrayal**” and “**Expressive Means**”. The widely used means of imagery and expressiveness of the language of memoirs are studied.

Studying Sylva Kaputikian’s memoirs language, we have come to draw the following

conclusion:

1. The words of common usage become stylistically colored in the author’s language due to the figurative (popular, individual) implementation as well as due to the formation of synonymic and antonymic pairs.

2. The items of popular speech (words, idioms), contribute to the formation of the author’s simple and ingenuous style as well as to the stylization of heroes’ speech. Jargonisms, some colloquialisms are widespread in popular speech and are used unnecessarily.

3. With the use of dialectal layer of vocabulary, the author creates the atmosphere of rural environment, secures the brevity of speech and individualizes the heroes’ speech. There also exist some irrelevant use of dialectal words and idioms, which do not contribute to the solution of certain stylistic issues.

4. The Western Armenian layer of vocabulary is harmonious with the topic of memoirs, with the heroes’ speech and linguistic mentality. In terms of carrying out different stylistic functions, they are not quite valued. In essence, Western Armenian words and expressions are irreplaceable means to portray artistically the image of the Diaspora and the portrait the Armenians who belongs to it.

5. With the use of borrowings, the author creates the atmosphere of foreign environment. The borrowed words contribute to the genuine portrayal of other peoples’ lifestyle and customs. The borrowings that use the heroes in their speech emphasize the impact of foreign environment on their mother tongue and their origin.

6. The majority of neologisms introduced by the author are of accidental nature. Some neologisms express the author’s poetic perception of the reality. There are some lame neologisms, which weaken the aesthetic impact of speech.

7. The syntactic units are among the grammatical phenomena, which have accentuated stylistic value. The used sentence types are more characteristic of verse. Due to those, the fiction is rich in rhythm and lyricism. The prevalent use of structures peculiar to popular speech, make the language of memoirs natural and spontaneous.

8. The language of memoirs is rich in the widespread usage of figures of speech (metaphor, irony, metonymy, personification, simile, periphrasis). By using them, the author creates artistic and more visible images, portraying the phenomena more impressively. In terms of image creation, they are very often extraordinary and imp-

ressive. As far as the content is concerned, the figures of speech are multi-layered and almost unclassifiable.

9. The expressive means in the memoirs language (repetition, antithesis, inversion, rhetorical questions, pauses) endow the speech with great emotive charge, enhance its influential power, attract the speaker's attention to this or that pivotal idea. They are also the expression of the poetess Sylva Kaputikian's mentality and language. They create rhythm and musicality as well as contribute to unique versification of prose.

